

KONSTRUKCIJA PORODIČNE ISTINE U *SLEPOM UBICI* MARGARET ATVUD

Sažetak: U romanu *Slepi ubica* upotrebljene su veoma složene narativne tehnike kako bi se konstruisala prava istina o odnosima unutar porodica Čejs i Grifen. Ovaj rad pokušaće da razjasni na koji način se autorka romana bavi transferom značenja sa jednog nivoa naracije u drugi kako bi ponudila dodatne informacije od vitalnog značaja po razumevanje porodičnih odnosa u romanu, značenja koja su takođe dobro prikriivena i usađena duboko u samom tekstu. Kroz naraciju u prvom licu ostarele Iris Grifen Čejs koja se priseća prošlih događanja i zapisuje ih u vidu svojih memoara, rad će razmotriti istinitost pripovedanja koje nam Iris nudi. Takođe, obavićemo analizu psihološkog stanja same junakinje romana koja svesno ili nesvesno izostavlja neke veoma bitne činjenice iz porodične prošlosti. Konačno, komplikovanost odnosa u koje stupaju članovi dveju porodica u romanu, pružaju plodno tlo za analizu izneverenih porodičnih dužnosti i zapostavljenih moralnih odgovornosti.

Ključne reči: prikazivanje prošlosti, istoriografska metafikcija, moralnost, narcizam

1. Prikaz likova i prošlosti u *Slepom ubici*

Važni likovi u romanu *Slepi ubica* (nadalje *SU*) u pogledu teme ovog rada jesu Iris, njena mlađa sestra Lora, njen muž Ričard Grifen i njegova sestra Vinifred, kao i Aleks Tomas, socijalista i borac za ljudska prava, pored naravno ostalih članova porodice Čejs koje Iris opisuje u svojim memoarima a koje ćemo mi u toku rada kratko pomenuti: njena baka Adelija i njen deda Bendžamin Čejs, roditelji Lilijana i Norval, i kućepaziteljka i dadilja Rini. Kroz način na koji su likovi prikazani ovaj rad će pokušati da odgovori na pitanja u vezi sa istinitošću dešavanja u koja su bili umešani članovi porodice Čejs i Grifen, na pitanje koliko su Iris Čejs i njen muž Ričard odgovorni za smrt mlade Lore Čejs za koju saznajemo još na početku romana da je izvršila samoubistvo, kao i ostala pitanja od krucijalne važnosti za razumevanje teksta.

Iris je lepo i samokritično sažela u romanu razliku između onoga što je zaista bilo i načina na koji se ona prošlosti zapravo seća, odnosno one i onakve prošlosti koje ona želi da se priseća: „Istina se može napisati samo pod pretpostavkom da vaše reči niko nikad neće pročitati. Niko živ, čak ni vi u nekom kasnijem trenutku.

U protivnom, počecete sebe da pravdate¹ (SU, 273). Iris ovim rečima nama jasno kazuje da se njene reči moraju uzeti sa velikom dozom rezerve, da su njena sećanja obojena emotivnim stavovima koji posledično „izmišljaju“ i prošlost samu. Kao što Iris tvrdi: „počecete sebe da pravdate“, i kao posledica našeg opravdavanja pred sobom ili pred drugima prošlost dobija ponekad i potpuno nerealna, izmišljena značenja, značenja koja realnost prošlih događanja, ono činjenično što se nesumnjivo i neporecivo dogodilo, nikako ne opravdava.

Iris svakako da ima veoma jake motive da prepričava svoju priču, ali takođe ima i jak motiv da puno od istine i prećuti, naročito u pogledu njene mlađe sestre Lore, čiji život je prepun praznina i prećutanih činjenica u naraciji sestre Iris. Alan Robinson iznosi tvrdnju da postoje nekoliko veoma bitnih pitanja koja se moraju uzeti u obzir kada govorimo o prepričavanju prošlih događaja: to su pitanje *znanja* o prošlosti, pitanje *učestvovanja* u događajima iz prošlosti, i pitanje *reprezentovanja* samih događaja iz prošlosti.

Kada govorimo o znanju o prošlosti za potrebe ovog rada potrebno je naglasiti često neslaganje između onoga što narator u trenutku prepričavanja zna, i onoga što je znao u trenutku kada se događaj ili situacija u pitanju zaista dogodila u određenom vremenu u prošlosti: „Ponekad ona naglašava koliko je bila u mogućnosti da nasluti intuitivno, iako na drugom mestu ističe neslaganje između onoga što je docnije saznala i njene pređašnje naivnosti, nesposobnosti zapažanja, ili prostog neznanja“ (Robinson, 2006: 348). Iris je često u romanu isticala da je neke stvari samo intuitivno mogla da pretpostavi kakve su zaista, naglašavala je da je mogla samo da nasluti ili prosto logički zaključi pojedine aspekte iz prošlosti, kao recimo kada komentariše svoju svadbenu fotografiju: „Ja i devojka na slici više nismo ista osoba. Ja sam njen ishod, rezultat života u kakav je nekada posrljala; dok je ona, ukoliko se uopšte može tvrditi da je postojala, sastavljena samo od mojih uspomena“ (SU, 231).

Današnja, osamdesetdvostrana Iris zna kakvu je grešku napravila, osuđuje sebe za nepromišljenost, mladalačko srljanje i samožrtvovanje koje se ispostavilo nepotrebnim, ali tadašnja Iris svakako nije stupila u brak, ili barem nemamo razloga da verujemo da je stupila u brak, pod uslovima i u stanju duha kakav joj pripisuje današnja Iris. Ovakva vrsta nepouzdanosti naracije ostarele Iris prisutna je na mnogo mesta u romanu, i mi jednostavno ne možemo da znamo, iz mnoštva dokaza koje možemo da deduktivnim postupkom izdvojimo iz teksta romana, koliko je mlada Iris bila ili nije bila svesna posledica svojih postupaka (ili još i češće, s obzirom na izrazitu pasivnost kojom samu sebe opisuje, posledica onoga što je činjeno nad njom ili oko nje).

Što se tiče pitanja aktivnog učestvovanja u događajima iz prošlosti mlada Iris je, kao što je već napomenuto, izrazito pasivna figura u naraciji ostarele Iris, za razliku od sestre Lore koja u više navrata aktivno preduzima nekoliko činova pobune: Lora dovodi društvenog aktivistu i potencijalno opasnog čoveka Aleksa Tomasa u rezidenciju porodice Čejs Avilion, Lora beži od kuće, čak i Lorino

¹ Citati u daljem tekstu biće takođe iz prevedenog izdanja navedenog u bibliografiji.

volontiranje po bolnicama i narodnim kuhinjama mogu da se protumače kao svojevrsni činovi pobune. Koji god uzroci bili, da li je u pitanju karakter same Iris ili odgovornost nad mlađom sestrom koja joj je prerano nametnuta posle smrti majke, Iris se sakriva iza lažnog „ja“, usvaja lažan identitet u kome se ona oseća sigurnije pošto joj je sposobnost odlučivanja razorena, i ovo predstavlja još jedan razlog zbog čega istinitost priče koju Iris pripoveda ne treba uzimati doslovno. Naime, ako je to jednom uradila, ako je puko nečinjenje definisalo njeno ponašanje godinama, imamo i veoma jake razloge da sumnjamo u njenu sposobnost da ikada preduzme ulogu agensa, činioca, nekoga ko je sposoban za temeljno preispitivanje i preuzimanje aktivne uloge u tumačenju složenih aspekata iz njene preopterećene prošlosti.

1.2. Prikazivanje prošlosti

„Znanje i posredovanje se sažimaju u treće, natkriljujuće pitanje: kako reprezentovati događaje u naraciji koja, kao i sva historiografija, beleži nagomilavanje događaja do ishoda koji je, u trenutku pisanja, već poznat“ (Robinson, 2006: 349-350). Mora se imati na umu da postupak naracije prošlih dešavanja takođe prate i postupci interpretacije i evaluacije, kao i u slučaju Iris u *SU*. Iris gradi sliku koja mora da ima jedan smislen i logičan sled događaja, koja mora da prati određeni obrazac nametnut događajima, kao što su organizacija teme, izbor metafora, lajtmotiva, i slično. Međutim, pošto je ishod priče poznat samom naratoru i pošto narator bira obrasce po kojima će priču ispričati, dolazi do opasnosti da se događaji koji se po prirodi stvari ne mogu predvideti, najednom čine kao da su unapred predodređeni. Ovo je svakako bitno po temu ovog rada zato što ovakav teleološki postupak takođe daje nejasnu sliku prošlih događanja i nama čitaocima implicitno govori da se određeni događaji nisu mogli drugačije odigrati, da su pratili unapred utvrđenu šemu događanja na koju se nije moglo značajnije uticati.

Veoma je značajan recimo način na koji je Iris interpretirala život svoje sestre Lore, i kroz ovu interpretaciju dobićemo jasniji prikaz o tome koliko je istinito ono što Iris kaže. Lora je od samog početka romana opisivana kao neko ko je stvari uvek voleo da uzima „zdravo za gotovo“, Iris takođe kaže da je Lora imala veliku toleranciju na fizičku bol ali da bi se rasplakala zbog najbanalnijih sitnica, i uopšte da je Lora na svet gledala iz drugačije perspektive od ostalih:

„Dok je bila mala, Lora je umela reći da ti anđeli predstavljaju nas – nju i mene. Govorila sam joj da to ne može biti istina, jer je anđele postavila naša baka još pre nego što smo se rodile. No, Lora nikada nije poklanjala mnogo pažnje takvoj vrsti umovanja. Više su je zanimali oblici – ono što stvari po sebi jesu, ne ono što nisu. Htela je suštine“ (*SU*, 55).

Iris nam ovim opisom govori kako Lora nije prihvatala racionalna objašnjenja i da je ona sagledavala stvari na način koji je ignorisao ono što ona nije želela da se desi ili izgovori. Lora je htela suštinu po rečima Iris, ako je pojedina stvar sadržala jedan aspekt, nije bilo važno da li ista stvar može da se posmatra i iz drugačijeg

ugla. Insistiranje na Lorinom jednodimenzionalnosti nas upućuje na zaključak da je logično da se osoba koja je nespremna na kompromisno razmišljanje, koja se rasplače zbog sitnica koje „normalnu“ osobu ne dotiču, koja stvari posmatra suštinski a ne objektivno, sasvim lako mogla biti spremna i na najekstremniji čin kakav je recimo samoubistvo, ako se ispostavi da su životne stvari od izuzetnog značaja za Loru nešto drugačije od onoga što je ona zamišljala. Konkretno govoreći, saznanje da je Aleks Tomas poginuo na ratištu Loru baca u nepovratni očaj i konsekventno u provaliju, metaforično i sasvim bukvalno, u kolima koja su pripadala Iris. To što se Lora survala u kolima svoje sestre nije zasigurno slučajan detalj i sama autorka romana nama svesno ostavlja ovaj trag koji upućuje na umešanost Iris u Lorinu smrt.

Iris od početka romana potkopava racionalnost i objektivnost svoje sestre, na jednom mestu čak tvrdi: „Ona bi uspela da se uspaniči i razbacaka i udavi u pedalj vode, jer bi zaboravila gde joj je glava“ (SU, 142). Usvojivši ovakav način pripovedanja i pristup psihološkom stanju svoje sestre, Iris nas navodi na neminovni zaključak da je Lorino samoubistvo bilo neizbežno, čak i logično na određeni način jer čini se da se nije moglo izbeći imajući u vidu Lorin karakter kakav joj je sestra „namenila“ u romanu, nećemo reći opisala.

„Povezana sa ovim jesu trnovita pitanja *uslovnosti* i *odgovornosti*: do koje mere su ishodi u životima Lore i Iris bili predviđena i namerna posledica svesnih radnji (zasnovanih međutim na nedovoljnom znanju i parcijalnim utiscima), nenamerna posledica svesnih radnji, ili praktična posledica nesvesnih impulsa koji su nevoljno doveli do nepredviđenih i moguće neželjenih posledica, pošto su i drugi činioци reagovali na njihovo delovanje?“ (Robinson, 2006: 350-351).

Robinson nam jasno sugerise da i pitanja uslovnosti i odgovornosti treba svakako imati u vidu prilikom pažljivije analize knjige, zato što su od nezaobilaznog značaja prilikom postupka utvrđivanja istinitosti dešavanja u romanu.

1.3. Istoriografska metafikcija

Zapisivanje istorije je problematizovano u SU kroz upotrebu istorijskih dokumenata, najčešće novinskih zapisa, članaka i izveštaja koji služe da prikažu jednu, onu zvaničnu verziju događaja, a potom Iris Čejs najčešće pobija zvanični zapis i iznosi daleko drugačije stanovište. Tako na primer, posle smrti Lore Čejs na samom početku romana, *Toronto star* od 26. maja 1945. izveštava kako je nesreći mlade žene doprinelo to što se guma automobila zakačila za otkrivenu tramvajsku šinu, i da Gradsko veće svakako treba ovo da primi k znanju kako bi se izbegle neke buduće nesreće (SU, 15). Dakle *Toronto star* uopšte ne uzima u obzir da se možda radilo o namerno izazvanoj nesreći, što je samo jedan od mnogih slučajeva u romanu gde se daju uopšteni, društveno prihvatljivi prikazi i izveštaji u javnim glasilima, a da pritom istina ima potpuno drugačiji i znatno složeniji karakter koji Iris pokušava da rasvetli svojom verzijom događaja.

Prisutno je, iz upoređenja tekstova koje stalno pratimo u romanu, izrazito licemerje kojim se predstavnici medija u Kanadi u prvoj polovini dvadesetog veka služe kako bi prikriili ono negativno iz zvaničnog društvenog života, očigledno je

izbegavanje objavljivanja ikakvih porodičnih i seksualnih skandala kojih je svakako bilo u visokom kanadskom društvu onoga vremena kako kasnije saznajemo u romanu. Naročito imamo detaljne prikaze iz tridesetih godina dvadesetog veka, pošto se to vreme poklapa sa prvim godinama braka između Iris i Ričarda Grifena, u kojima opet zvanična glasila daju opširne i detaljne prikaze zabava koji su predstavnici društvene elite organizovali, dati su opisi najistaknutijih dama, a onda Iris sa dozom cinizma i ironije istupa na scenu svojim opisima gde saznajemo da se ona osećala kranje neprijatno, da joj je bilo ili dosadno, ili da se osećala napetom, ili da je bila prisutna neka druga vrsta neprijatnosti kod nje.

Sama autorka romana Margaret Atwood dala je izjavu u jednom intervjuu u kojem, između ostalog, kaže kako prošlost više ne pripada samo onima koji su u njoj živeli, već onima koji polažu pravo na nju, koji je ispunjavaju značenjima i koji su voljni da je istražuju u današnjem vremenu, da prošlost pripada nama jer smo mi oni kojima i jeste zapravo potrebna.² Njena glavna junakinja romana Iris usvaja ovo i ovakvo viđenje prošlosti i sama istražuje, ispunjava značenjima, traži i nudi objašnjenja prošlih dešavanja, i tako gradi svojevrsan prikaz njenog ličnog iskustva kojima ona dolazi do „istine“. Sam literarni pojam metafikcije zapravo ukazuje na iskustvo i percepciju istine, otkrivanje istine je dakle važno sa subjektivnog stanovišta, i koristeći tehnike kakve su naracija unutar naracije ili predstavljanje samog sebe kao glavnog junaka u priči, dolazi se do pojašnjenja i objašnjenja, bitnih aspekata iz nečije prošlosti.

Drugim rečima, Iris je naš jedini putokaz ka istini u romanu (ako prihvatimo da je ona autor romana *Slepi ubica*, a ne Lora), zvaničnim izveštajima se ne može verovati jer Iris odlučno demantuje takve navode i navodi nas kao čitaoce na površnost takvih izveštaja. Iris nudi „svoju“ istinu, emotivno obojenu, istinu iz nesavršenosti njenog sećanja sa razmakom od više decenija u odnosu na trenutak prepričavanja, i istinu za koju imamo jake razloge da sumnjamo da nije potpuna, da nije definitivna u svojim implikacijama i zaključcima. Međutim, treba jako oprezno tumačiti navode Iris kao naratora, jer ona nudi i puno istinitih tvrdnji za koje nemamo nikakvih razloga da sumnjamo da su laž, iz bilo kojih motiva da ih je Iris navela, a svakako treba razmotriti i podsvesne aspekte njene ličnosti koji često otkrivaju ono što je sama svest pokušala da sakrije ili potisne.

2. Moralna dimenzija u konstruisanju porodične istine u Slepom ubici

Ispitivanje moralne dimenzije u *SU* jeste veoma dobar putokaz u našim naporima da utvrdimo kako je i koliko od istine namerno ili nenamerno izmenjeno, odnosno prećutano. U ovom poglavlju fokus će biti na pokušajima Iris kao naratora da predstavi svoje memoare kao tragediju, kao splet dešavanja na koje je ona imala veoma malo uticaja, i njena sredstva manipulacije ćemo ispitivati kroz moralne implikacije koje ćemo pokušati da izdvojimo.

² Atwood, Margaret (qtd in Howells 116)

Za utvrđivanje moralne odgovornosti koju Iris nosi u vezi sa smrću njene rođene sestre Lore, najbolje je početi od razmatranja samoljublja i narcisoidnih aspekata koje možemo da dokažemo u karakteru Iris kao glavnog naratora. Treba odmah naglasiti da kretanje ka zlu nije spektakularno, da ono često bude prikriveno slojem trivijalnosti, banalnosti koje maltene ostaju neopažene, i mi smo suočeni u ovoj analizi sa baš takvom vrstom zle namere, jer često ono što Iris kaže ne opaža se odmah kao zlo. „Zaista, izostavljanja, kontradikcije, znaci nesvesnog otkrivanja upareni sa suzbijenim sećanjima i potisnutim željama kod Iris, mogu se pronaći u njenoj naraciji“ (Min-Innala, 2007: 6).

Kada govorimo o moralnim dimenzijama u romanu ovde ćemo se najviše fokusirati na ispitivanje stanovišta posmatrača koji Iris zauzima, njeno parcijalno i nepotpuno opisivanje sestre Lore, kao i njenog muža i njegove sestre, ali i ispitivanje njenog polaganja prava na istinu. Da odmah pokušamo da dokažemo tvrdnju da je Iris i suviše pasivna u kritičnim trenucima u romanu, navešćemo aluziju na Pontija Pilata na samom početku romana, kada Iris opisuje bele rukavice koje Lora nosi: „Bele rukavice: gest Pontija Pilata. Prala je ruke od mene. Od svih nas“ (SU, 14). Pontije Pilat kao osoba koja ne želi da preuzima odgovornost za Isusovu smrt jasno stoji kao aluzija na pasivnost izraženu kod Iris, i Iris je morala drugačije da se ponese, u ljudskom i moralnom smislu, u trenucima koji su određivali život njene sestre Lore, kao i njen sopstveni život.

Jedan od najkritičnijih momenata dešava se kada Ričard i Vinifred šalju Loru u Belavistu, instituciju za mentalno obolele, ali i mesto na kome se kako kasnije saznajemo sprovode i nelegalni abortusi. Iris olako prihvata objašnjenja koja joj nude Ričard i njegova sestra, isuviše nekritično, moglo bi se slobodno reći i naivno, što sve potpada pod sistem ponašanja koji usvaja Iris od kako se udala za Ričarda Grifena. Lora najbolje opisuje način na koji se starija sestra ophodi prema njoj: „Ali svaki put kada samo hoću da razmišljam – da smestim sve na svoje mesto – ti zaključiš da sam bolesna i počneš da zakeraš“ (SU, 362). Iris prihvata objašnjenja koja joj nude Ričard i Vinifred, oni tvrde da je Lora bolesna, neuračunljiva, neodgovorna, i Iris ne čini ništa da pomogne svojoj sestri koju je Ričard sklonio iz razloga, a ovo saznajemo nešto kasnije, što joj je on napravio dete.

Iris ne vidi, ili se trudi da ne vidi Ričardove namere i načine na koji on gleda Loru, i Iris generalno prepušta Loru čudima i planovima njenog muža, počev od izbora škole za Loru, pa sve do maltretiranja kome je Lora podvrgnuta pred neslutećim očima svoje sestre.

2.2. Proces samozavaravanja kod Iris

Pored toga što zauzima pasivnu ulogu u komplikovanim odnosima koji se stvaraju u porodičnom okruženju, kod Iris je takođe uočljivo njeno uporno skretanje pažnje sa informacija i događaja uznemiravajućeg karaktera. „Kada čovek počne da razmišlja o bolnim iskustvima, on će pre ili kasnije prestati da ih sledi“, to jest pratiće bolno iskustvo samo do određene tačke (Min-Innala, 2007: 60). Tako Iris recimo izbegava suočenje sa okolnostima koje su uticale na smrt njenog oca, kao i na činjenicu svog lažnog položaja kao društvene supruge.

Jasno je, ako govorimo o moralnoj odgovornosti koju Iris nosi u romanu, da proces samozavaravanja, koji je jako izražen u njenom liku, dodatno navodi na zaključak da je Iris veoma odgovorna za mnoge stvari koje su učinjene njenoj tada maloletnoj sestri, i da Iris nosi teško breme savesti za njenu kasniju smrt. I upravo kada je u pitanju Lora, mi ćemo najbolje razmotriti na koji način proces izbegavanja i samozavaravanja funkcioniše u liku Iris.

Očigledno je iz mnogo prikaza u romanu da postoji određeno osećanje zavisti kod Iris prema njenoj mlađoj sestri. Počev od toga da joj je nametnuto staranje o Lori posle prerane smrti njihove majke, pa sve do osećanja ljubomore kada je u pitanju odnos sestara prema progonjenom Aleksu Tomasu, Iris ima svoje snažne razloge koji stvaraju jedan ambivalentan odnos prema sestri, odnos ukaljan zavišću, srdžbom i iritacijom koju stvara Lorino ponašanje. Kao posledica ovakvih osećanja, Iris stvara jednu zamagljenu sliku o situaciji u kojoj se njena sestra nalazi, Iris ne vidi seksualne napade njenog supruga, i ne razume odmah prave razloge zbog kojih je Lora sklonjena u duševnu ustanovu. Takođe, s obzirom na to da je Lora mogla da pretpostavi da je dete koje Iris nosi zapravo dete Aleksa Tomasa a ne njenog supruga, iz narcisoidnih pobuda Iris odlučuje da drži Loru podalje od sebe:

„Je li mi prijalo što Lora nije bila tu? Što je bila zatvorena negde daleko, van mog dosega? Što sam i ja van njenog dosega; što ne može da stane pored mog kreveta, kao nezvana suđaja, i kaže: *O čemu ti to govoriš?* Znala bi naravno, smesta bi znala“ (SU, 410).

Iris zna kako Lori ne bi trebalo dugo da shvati kako dete nije Ričardovo, i da je najbolje da Lora uopšte ne bude u njenoj blizini. Kada se ovome pridodaju gore napomenute ljutnje i ljubomore, jasno je zašto Iris bira da ne ispituje dodatno svog supruga o Lorinoj sudbini i konkretnijim razlozima njenog odstranjenja od kuće. „Dopuštajući svojim negativnim osećanjima prema Lori da se ispolje, Iris dolazi do stanja gde zanemaruje urgentna moralna pitanja i istovremeno proračunato brani svoje interese, što dovodi do toga da Iris tone niže od kriminalca“ (Min-Innala, 2007: 62). Iris bira da čuti, i to čini mesecima, tako indirektno postavši saučesnikom jednog zlodela učinjenog nad njenom sestrom.

Ovaj deo romana koji opisuje naglu odluku da se Lora skloni u Belavistu jeste veoma značajan po utvrđivanje moralne odgovornosti koju Iris nosi, ali značajan i za utvrđivanje istinitosti memoara ostarele Iris. Naime, svesnom odlukom da ne postavlja isuviše pitanja, pitanja koja bi je sasvim sigurno odvela do istine, Iris jasno nama stavlja do znanja da joj se ne može verovati potpuno, da je ona sklona samozavaravanju i udovoljavanju svojim narcisoidnim potrebama, da ona stavlja svoje potrebe pre bilo koga drugog, i da je, kako bi zaštitila sebe, u stanju da mnogo od istine prećuti, i da prepusti probleme drugima na rešavanje.

Kada se Iris sastaje sa bivšom kućepaziteljkom Avilionu Rini, i kada razgovaraju o tome kako je Rini unajmila advokata da zaštiti Loru od Ričarda, Rini jasnim rečima kazuje ono što bi većina čitalaca pomislilo:

„Richard i Vinifred su, dakle, dobili uloge čudovišta, a meni je oprosteno – na osnovu moralne nemoći, bez sumnje. Doduše, uvidela sam da mi Rini nije do kraja oprostila što sam tako nehajno dozvolila da se sve to desi. (Kada je Lora pak sletela s mosta, oprostila mi je još i manje. Sa njenog stanovišta, ja sam sigurno imala neke veze s tim)“ (SU, 423).

Istina koju nam Iris prenosi putem svojih memoara jako je emotivno obojena, njeno viđenje dešavanja u životima važnih ljudi iz njene prošlosti je jako kompromitovano njenim unutarpsihološkim stanjima i konfliktima, njenom moralnom odgovornošću nad učinjenim i neučinjenim, što sve zajedno nas samo udaljava od jasne i nedvosmislene istinitosti.

2.3. Iris kao zli narcis

Narcisoidni aspekti Iris prožimaju roman čitavom njegovog dužinom, i osim prepričavanja porodične istorije pre i posle Prvog svetskog rata, i opisivanja perioda u kojima se njen deda Bendžamin Čejs obogatio i perioda kada je poslovno carstvo počelo da se ruši, a za koje nemamo razloga da sumnjamo da su neistiniti, ostatak priče mora da se analizira pod pretpostavkom da je narator vođen jakim ličnim pobudama.

Govoreći o ličnim pobudama koje su rukovodile ponašanjem Iris, svakako dolazimo do važnog aspekta zavisti koju je Iris osećala prema svojoj sestri. Iris zapravo nikada ne nudi pravi, sveobuhvatni opis fizičkog izgleda svoje sestre Lore, i Lora je tipično opisivana na sledeći način u memoarima: „Lorin pogled beše tako direktan, oči tako široko otvorene, čelo tako čisto i okruglo da je malo ko ikada pomislio da je dvolična“ (SU, 191). Takođe je intrigantan sledeći odeljak: „U tom pogledu je na Loru: ima istu tendenciju ka apsolutizmu, istu nespremnost na kompromise, isti prezir prema krupnijim ljudskim manama. Da bi vam takav stav prošao kod ljudi morate biti lepi. U protivnom, deluje kao čista džangrizavost“ (SU, 278).

Lora je uvek opisivana u nekom moralnom, psihološkom, ili kakvom drugom kontekstu, nikada faktički, i mi možemo da posumnjamo na zavist kod Iris čak i da ne znamo druge aspekte iz odnosa dve sestre. U poslednjem citiranom odeljku, moglo bi da se zaključí i da je Lora bila u stvari veoma lepe spoljašnjosti, i da Iris nesvesno, opisujući kako bi njena unuka Sabrina možda mogla da izgleda danas, i poređujući Sabrinu sa Lorom, zapravo priznaje da je njena sestra bila izuzetno lepa. Kada bi stavili Lorinu pretpostavljenu lepotu u kontekst odnosa sa njenim suprugom Richardom, mogli bi lako da zaključimo da je Iris reagovala kako je iznad navedeno iz duboke unutrašnje zavisti koju je osećala spram fizički superiornije sestre. Drugim rečima, relativna sloboda koju je Lora uživala, njen nehajan odnos prema obavezama i školi, njen latentan odnos prema društvenom životu, skupoj garderobi i opušten stav ka sopstvenom ponašanju, uparen sa fizičkom lepotom, sve zajedno mogu da deluju kao snažna protivteža i suprotnost identitetu kakav je Iris prisvojila za sebe. Lora je počela da predstavlja njenu negaciju, njeno ogledalo u kome je sujeta Iris jako povređena kada god bi odlučila da se u njemu ogleda, jer u tom ogledalu je Iris mogla da vidi tragove ispraznosti života koji je vodila, i površnost ličnih odnosa koje je izgradila.

Iris se povlačila u sebe, bežala od stvarnosti, krivila između ostalog i svoju sestru za život kakav je vodila, i stvorila je od sebe narcisoidnu ličnost koja nije mogla nikome da pomogne, pa ni sebi samoj kako saznajemo do kraja romana. Međutim, opet treba biti kritičan prema ovakvom zaključku jer se ponovo postavlja pitanje da li je i koliko Iris svojevolejno želela luksuz i način života koji je vodila.

2.4. Mogućnost izbora i moralna odgovornost

Sledeći odeljak savršeno ilustruje jaz između ličnih želja i objektivnih prepreka u kojima se Iris našla:

„Zamorilo me je da me smatraju odgovornom, i tačka. Želela sam da odem u Evropu, ili u Njujork, ili makar u Montreal – u noćne klubove, na soaree, na sva uzbudljiva mesta pomenuta u Rininim časopisima – ali sam bila potrebna u kući. *Potrebna u kući, potrebna u kući* – zvučalo je kao doživotna robija“ (SU, 171).

Iris je praktično retko kada tokom svog odrastanja i rane mladosti imala mogućnost izbora, Margaret Atvud sasvim sigurno svesno potkopava mogućnosti izbora koje su ostavljene njenoj glavnoj junakinji. Iris se često priseća svoje bake Adelije koja je svojevremeno bila sinonim za lepo ponašanje i otmeni stil života, i upravo je baka Adelija u stvari otpočela praksu strogog obrazovanja i načina odrastanja daleko od ostalog sveta koji je bio na nižoj hijerarhijskoj lestvici od porodice Čejs. Iris i Lora nisu išle u redovnu školu, uvek su imale privatne tutore, nije im bilo dozvoljeno da se druže sa ostalom decom, i to sve upareno sa nedostatkom majčinske ljubavi i očeve brige, dovelo je do očekivanih posledica po psihološko stanje mladih devojaka.

Pošto im je mogućnost izbora oduzeta, pošto nisu gradile međuljudske odnose, nisu se kretale u društvu i nisu bile deo društvene zajednice, sestre Čejs su svakako morale da se okreću svom unutarnjem životu, svetu mašte i gradnji sopstvenog sveta u kome je malo šta bilo odraz objektivnog sveta realnosti. U liku Iris se posledice takvog načina odrastanja, i nastavak prakse društvenih obzira i povučenosti u njenom bračnom životu, nedvosmisleno ocrtavaju kroz narcisoidne aspekte njene ličnosti, kroz često neobjektivan prikaz njene prošlosti, kroz neraščišćene emotivne i druge probleme sa kojima se Iris bori do poslednjih dana svog života.

Interesantno je podvući na ovom mestu kako je Iris u svom upornom opisivanju Lore uvek težila da predstavi upravo one karakterne crte i osobine koje je mogla lako i kod sebe da prepozna. I uopšte, Margaret Atvud ne pravi jasne distinkcije između dve sestre, mi na primer ne znamo sa sigurnošću ko se od njih dve zaista sastajao sa Aleksom Tomasom, ne znamo sa stopostotnom sigurnošću, iako jeste logičnije, da je Iris a ne Lora pravi autor *Slepeg ubice*, i još puno toga što prevazilazi okvir ovog rada stoji nejasno i dvosmisleno u romanu kada je u pitanju odnos između dve sestre. Ono što sasvim jasno može da se zaključi, jeste to da je Iris u opisu Lore kao osobe koja „bi uspela da se uspaniči i razbacaka i udavi u pedalj vode“, koja je čudna, neodgovorna, kao osobe sklone apsolutizmu,

zapravo i sebe ujedno opisuje i daje makar obrise svog sopstvenog karaktera. Iris je ćutljiva baš kao i Lora, Lora je spremna puno toga da podnese, „bila je jezivo otporna na telesni bol“ (SU, 91), baš kao i Iris što je bila spremna da podnese, naroćito od svog supruga Rićarda i Vinifred. Lora je neodgovorna, Iris Źudi za takvom vrstom slobodne neodgovornosti, da bude neopterećena društvenim stegama i ogranićenjima braka.

Kada govorimo o izborima koji su Iris ostavljeni i njenoj odgovornosti za smrt svoje sestre i druge nepravde, svakako da treba uzeti u obzir da je postojalo puno objektivnih prepreka koje su ogranićavale i sputavale Iris da adekvatno reaguje, ali treba imati u vidu i slabost njene lićnosti koja je logićna posledica naćina na koji je Iris odrastala, kao i posledice koju je prerano nametnuta odgovornost izazvala u mentalnom sastavu mlade devojke. Koliko je Iris odgovorna u moralnom smislu, a koliko objektivne okolnosti u kojima je Iris delovala ili nije delovala, svakako je tema podugaćke rasprave, dovoljno je reći ovde da se mi ne bismo mogli sloŹiti sa konstatacijom da je Iris apsolutni i najvaŹniji nosilac odgovornosti za smrt svoje sestre, već da je zaista Lorina smrt rezultat jednog višedecenijskog procesa otpoćet bogatstvom i Źenidbom BendŹamina Ćejsa, pa sve do trenutka koji je Loru odveo u smrt.

Drugim rećima, tragedija Ćejsovih se odmotavala dugi niz godina, iako to naravno ne iskljućuje odgovornost koju su svi ućesnici u njoj poneli, ukljućujući tu i Iris Ćejs koja se u mnogo prilika nije ponela niti odgovorno i saosećajno, niti u krajnjoj liniji moralno.

Zakljućak

Iris saŹima na jednom mestu svoj odnos prema napisanom i kaŹe: „Nisam to doŹivljavala kao pisanje – prosto kao zapisivanje. Zapisivanje svojih sećanja, a i svojih maštarija, koje takođe spadaju u istinu“ (SU, 487). Takođe, nešto ranije ona izjavljuje: „Pregledala sam svoje dosadašnje delo – i ćini mi se neodgovarajućim. MoŹda u njemu ima previše površnosti, ili suviše detalja koji bi se mogli shvatiti kao površnost“ (SU, 395).

Stav koji Iris zauzima je sasvim jasan, a to je da ona svoje maštarije uzima za ozbiljno, i ne dozvoljava da se njena zamišljanja odbacuju. Ono što je njena mašta pridodala takođe spada u istinu, njenu istinu, koja ima isto toliko prava da se nađe na papiru kao i ostale, takozvane *stvarne* okolnosti iz njene prošlosti. Ona je sa druge strane svesna i nedostataka koje nose njena sećanja, jer priznaje da je zapisala previše detalja koji više nikome ne koriste.

Ipak, i pored ovih priznanja mi ne moŹemo u potpunosti, ni kao ćitaoci ni kao kritićari, da opravdamo nedovoljnost istine sa kojom Iris preprićava i zapisuje svoju priću, i priću svoje porodice. Iris se sluŹi laŹima, izostavljanjima, izbegavanjima, ignorisanjem, prikrićvanjem, i ostalim tehnikama kako bi istinu dešavanja u porodicama Ćejs i Grifen, i svoju ulogu u tim dešavanjima, podvrgla manipulaciji,

izvrtanju i zamagljivanju. Da li je nešto upravo onako kako je prikazano, izuzetno je teško tvrditi sa apsolutnom sigurnošću, i sama Margaret Atvud kao da uživa u ostavljanju sitnih tragova nama na tumačenje i ponovnu analizu.

Slepi ubica je, upravo zbog silnih verzija istine do kojih je moguće doći, jedno izuzetno delo koje će još dugo vremena biti vredno naše pažnje, i pitanje moralnog osećanja i moralnog određenja naših akcija je retko u kom delu stavljeno pod veći znak pitanja, i problematizovano do takvih dubina, kao što je to slučaj u ovom romanu.

Literatura

- Atvud, M. (2000). *Slepi ubica*. (Preveo Goran Kapetanović). Beograd: Laguna, za srpsko izdanje.
- Min-Innala, S. (2007). *Iris as an Evil Narcissist: Moral Dimension Surrounding the Construction of Truth in Margaret Atwood's The Blind Assassin*. Pro Gradu Thesis. English Philology, School of Modern Languages and Translation Studies, University of Tampere. Unpublished Ph.D dissertation.
- Robinson, A. (2006). Alias Lora: Representations of the Past in Margaret Atwood's *The Blind Assassin*. *The Modern Language Review*, Vol. 101, No.2, pp. 347–359

Damjan Stevkić

CONSTRUCTION OF FAMILY TRUTH IN MARGARET ATWOOD'S *THE BLIND ASSASSIN*

Summary: *The Blind Assassin* incorporates some very complex narrative technics in order to construct the truth about the members of the families Chase and Griffen. The paper also attempts to clarify in what ways the author of the novel manages to transfer different meanings from one level of narration onto another in order to present us with additional information of vital importance for understanding the nature of the relationships between the family members in the novel, meanings which are well hidden and deeply rooted into the text itself. By analyzing the first person narration of Iris Griffen Chase who remembers past events and records them by way of a personal memoir, this paper will consider the truthfulness of Iris's narration. Likewise, the paper presents psychological aspects of Iris's character who, consciously or unconsciously, omits some very important facts from the family past. Finally, the complexity of the relationships created between the members of the two families in the novel, provides a fertile ground for the analysis of betrayed family duties and neglected moral responsibilities.

Key words: representation of the past, historiographic metafiction, morality, narcissism